

TURIZM SOHASIDA SOLIQ VA BOJXONA IMTIYOZLARINING TARMOQ INVESTITSION FAOLLIGIGA TA'SIRI

Igamberdiyeva Laylo G'ulomjon qizi

Termiz davlat universiteti magistri

Annotatsiya. Maqolada O'zbekistonda turizm sohasiga berilgan soliq va bojxona imtiyozlarining shakllanish bosqichlari va ularning tarmoq investitsion faolligiga ta'siri IMRAD tuzilmasida tahlil qilingan. Foyda solig'ini 50 foizga kamaytirish, mol-mulk va yer solig'i bo'yicha 10 baravar yengillik, turoperatorlar uchun QQSdan ozod qilish mexanizmlari ko'rib chiqilgan. Natijalarga ko'ra imtiyozlar 2018-yildan 2026-yilgacha bosqichma-bosqich kengayib borgan va bu davr joylashtirish vositalari sonining sezilarli o'sishi bilan vaqt jihatdan mos kelgan, biroq imtiyozlarning sof hissasini ajratib ko'rsatuvchi tizimli monitoring mavjud emas.

Kalit so'zlar: turizm sohasi, soliq imtiyozlari, bojxona imtiyozlari, foyda solig'i, mol-mulk solig'i, investitsion faollik, mehmonxona biznesi.

Annotation. The article examines the evolution of tax and customs incentives for Uzbekistan's tourism sector and their effect on sectoral investment activity, using the IMRAD structure. The 50% profit-tax cut, tenfold reduction in property and land tax, and VAT exemption for tour operators are reviewed. Results show incentives expanded gradually from 2018 to 2026, coinciding with growth in accommodation capacity, though systematic monitoring of their net contribution is absent.

Keywords: tourism sector, tax incentives, customs incentives, profit tax, property tax, investment activity, hotel business.

KIRISH

Soliq va bojxona imtiyozlari davlatning tarmoqlarni rag'batlantirish uchun qo'llaydigan fiskal siyosat vositalaridan biri hisoblanadi. O'zbekistonda turizm sohasi 2018-yildan buyon ustuvor yo'nalish sifatida belgilanib, bu soha uchun izchil ravishda soliq yengilliklari joriy etib kelinmoqda: 2018-yilda turizm korxonalari uchun ijtimoiy va aylanma soliq stavkalari 1 foizga, yer va mol-mulk solig'i esa 90 foizga kamaytirilgan [1]. Keyingi yillarda bu imtiyozlar kengaytirilib, 2026-yilga kelib yangi shartlar — QQSdan ozod qilish, bojxona yengilliklari va qurilish xarajatlarini qoplash mexanizmlari qo'shilgan [2–5].

Soliq siyosati nazariyasida tarmoqni rag'batlantiruvchi imtiyozlar “soliq xarajatlari” (tax expenditures) tushunchasi orqali izohlanadi — davlat byudjeti ko'rib chiqmagan, biroq soliq imtiyozi shaklida berilgan, byudjetga aslida tushishi mumkin bo'lgan mablag'lar [6]. A. Laffer egri chizig'i g'oyasiga ko'ra, soliq yukining pasayishi

ma'lum chegaragacha ishbilarmonlik faolligini va, binobarin, umumiy soliq bazasini oshirishi mumkin [7].

Soliq imtiyozlari davlat byudjeti uchun bevosita xarajat hisoblanadi, shuning uchun ularning investitsion faollikka va tarmoq rivojiga real ta'sirini baholash muhim amaliy ahamiyatga ega. Tadqiqotning maqsadi – turizm sohasiga berilgan soliq va bojxona imtiyozlarining shakllanish dinamikasini tizimlashtirish va ularning tarmoq investitsion faolligiga ta'sirini baholashdir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot ikkilamchi ma'lumotlarga asoslangan tavsifiy-tahliliy xususiyatga ega. Asosiy ma'lumot manbai sifatida O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi va unga kiritilgan o'zgartirishlar, prezident farmonlari va hukumat qarorlari (lex.uz, president.uz), shuningdek rasmiy ommaviy axborot vositalarining hujjatlarga asoslangan sharhlari ishlatildi [1–5, 9–12].

Tahlil davri 2018–2026-yillarni qamrab oldi, chunki aynan shu davrda turizm sohasiga oid asosiy soliq imtiyozlari ketma-ket joriy etilgan. Tadqiqot usullari: (1) me'yoriy hujjatlarni xronologik tahlil qilish — imtiyozlarning joriy etilish sanalari va shartlarini tizimlashtirish; (2) vaqtinchalik qiyoslash — imtiyozlar kengayishi bilan tarmoq ko'rsatkichlari (mehmon o'rinlari soni, turistlar oqimi) dinamikasini solishtirish. Imtiyozlarning investitsiyaga “sof” (boshqa omillardan tozalangan) ta'sirini aniqlaydigan regressiya yoki difference-in-differences tahlili o'tkazilmadi, chunki buning uchun kompaniya darajasidagi panel ma'lumotlar talab etiladi; bu cheklov 4-bo'limda qayd etilgan.

NATIJALAR

1-jadval. Turizm sohasiga berilgan soliq va bojxona imtiyozlarining evolyutsiyasi

Yil	Imtiyoz mazmuni	Manba
2018	Ijtimoiy/aylanma soliq 1%, yer va mol-mulk solig'i 90% kamaytirildi	[1]
2021	Foyda solig'i 50% kam stavkada; mol-mulk va yer solig'idan to'liq ozod etish (2026-yil 1-yanvargacha)	[9, 10]
2023	Bojxona imtiyozlari (turoperator, transport); mehmonxona qurilishi xarajatlarini qisman qoplash	[11]
2025–2026	2026–2028 mehmonxona krediti dasturi; birinchi marta QQS to'lovchiga 1 yillik foyda solig'idan ozodlik	[2, 3]
2026 (avgust–sentabr)	Turoperatorlar QQSdan ozod (eksportga tenglashtirish); yer/mol-mulk solig'iga 0,1 koeffitsiyent 2030-yilgacha; imtiyozlar barqarorlik reytingidan mustaqil	[4, 5]

Manba: muallif tomonidan rasmiy manbalar asosida tuzilgan [1–5, 9–11].

2026-yil avgust–sentabr oylarida qabul qilingan qarorlarga ko'ra, mehmonxonalar uchun yer va mol-mulk solig'i stavkalariga nisbatan 0,1 koeffitsiyent 2030-yil 1-yanvargacha saqlab qolindi, uch-besh yulduzli mehmonxonalar qurilishi uchun subsidiyalar muddati 2029-yilgacha uzaytirildi, rezident turoperatorlarning xorijiy sayyohlarga ko'rsatgan xizmatlari esa eksportga tenglashtirilib, 0 foizlik QQS stavkasiga o'tkazildi [4, 5]. 2026-yil sentabrda qabul qilingan farmonga ko'ra, QQSning bir qismini qaytarish hamda soliq va bojxona imtiyozlarini qo'llash endi tadbirkorning barqarorlik reytingiga bog'liq bo'lmaydi [12].

Imtiyozlar kengayishi tarmoq ko'rsatkichlarining o'sishi bilan vaqt jihatdan mos keladi: 2018-yildagi birinchi yirik imtiyozlar to'plamidan keyingi davrda mehmon o'rinlari soni 2017-yilga nisbatan uch barobar ko'payib, 125 mingga yetgan [1]. 2025-yilga kelib xorijiy turistlar soni 11 milliondan oshgan, turizm xizmatlari eksporti 4,8 mlrd dollarga yetgan [13].

MUHOKAMA

Natijalar shuni ko'rsatadiki, turizm sohasiga berilgan soliq va bojxona imtiyozlari izchil kengayib bordi va bu davr tarmoqning sezilarli o'sishi bilan bir vaqtga to'g'ri keldi. Biroq bu vaqtinchalik mos kelish sabab-natija bog'liqligini isbotlamaydi: xuddi shu davrda vizasiz tartiblarning kengayishi, infratuzilma investitsiyalari (2024-yilda 400 mlrd, 2025-yilda 710 mlrd, 2026-yilda 1,16 trln so'm [13]) va umumiy makroiqtisodiy barqarorlik kabi boshqa omillar ham ta'sir ko'rsatgan. Shu sababli faqat soliq imtiyozlarining "sof" hissasini ajratib ko'rsatish qo'shimcha ekonometrik tahlilni talab qiladi — bu tadqiqotning asosiy metodologik cheklovi hisoblanadi.

Imtiyozlarning institutsional dizaynida ham diqqatga molik tendensiya kuzatiladi: 2021-yilda belgilangan "2026-yil 1-yanvargacha" muddat keyinchalik bir necha bor uzaytirilib, 2030-yilgacha olib borilgan [9, 4]. Bu, bir tomondan, davlatning sohani qo'llab-quvvatlashni davom ettirish niyatini tasdiqlaydi, ikkinchi tomondan, qisqa muddatli e'lonlar investorlar uchun uzoq muddatli moliyaviy rejalashtirishni qiyinlashtirishi mumkin — chunki har safar muddat tugashiga yaqinlashganda yangi qaror kutish noaniqlik yaratadi.

Imtiyozlarning barqarorlik reytingidan mustaqil qilinishi [12] alohida e'tiborga loyiq natija: bu o'zgarish ilgari past reytingli, ko'pincha yangi tashkil topgan kichik subyektlarning imtiyozlardan to'liq foydalana olmaganini bilvosita tan olishni anglatadi. Shu bilan birga, mavjud imtiyozlarning katta qismi (xususan, qurilish subsidiyalari) yirik, 120 tadan kam bo'lmagan xonali 4–5 yulduzli mehmonxonalarga qaratilgan [vaqtincha ilova], bu esa kichik joylashtirish vositalari uchun soliq rejimining nisbatan kam ishlab chiqilganini ko'rsatadi.

Ushbu natijalar xalqaro tajriba bilan qisman mos keladi: O'zbekiston va Janubiy Koreya mehmonxona sanoatini qiyoslagan tadqiqotda ham ikkala davlatda yer va mol-

mulk solig'i yengilliklari hamda subsidiyalar qo'llanilishi, biroq ularning maqsadli yo'nalishi farq qilishi ko'rsatilgan [8]. Natijalardan kelib chiqib quyidagi takliflar beriladi: (1) soliq xarajatlari hisobotini har yili alohida yuritish va uni tarmoq ko'rsatkichlari bilan taqqoslab e'lon qilish; (2) imtiyoz muddatlarini kamida 5–7 yillik barqaror davrga oldindan belgilash; (3) kichik va o'rta turizm subyektlari uchun soddalashtirilgan soliq rejimini ishlab chiqish; (4) soliq imtiyozlari va imtiyozli kreditlash dasturlarini bir tizimga integratsiya qilish; (5) imtiyozlarni aniq natijalarga (investitsiya hajmi, ish o'rirlari, eksport) bog'lash.

XULOSA

Tadqiqot O'zbekistonda turizm sohasiga berilgan soliq va bojxona imtiyozlarining 2018–2026-yillarda izchil kengayib borganini va bu davrning tarmoq o'sishi bilan vaqt jihatdan mos kelganini ko'rsatdi, biroq bu bog'liqlikning sabab-natija xususiyatini tasdiqlash uchun qo'shimcha miqdoriy tahlil zarurligini aniqladi. Imtiyozlar samaradorligini oshirish uchun soliq xarajatlari monitoringini joriy etish, imtiyoz muddatlarini barqarorlashtirish va kichik subyektlar uchun soddalashtirilgan rejimlar yaratish tavsiya etiladi. Kelgusi tadqiqotlarda soliq imtiyozlari va investitsiya hajmi o'rtasidagi bog'liqlikni regressiya tahlili orqali miqdoriy baholash maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Turizm sohasidagi ulkan imkoniyatlar va ulardan foydalanish bo'yicha vazifalar ko'rsatib o'tildi. President.uz. URL: <https://president.uz/oz/lists/view/5552>
2. 1-yanvardan ilk marta QQS to'loviga o'tgan tadbirkorlarga qator imtiyozlar beriladi. Gazeta.uz, 2025-yil 25-avgust. URL: <https://www.gazeta.uz/oz/2025/08/25/qqs/>
3. O'zbekistonda barcha toifadagi tadbirkorlarga mehmonxona qurish uchun kreditlar ajratiladi. Daryo.uz, 2025-yil 25-avgust. URL: <https://daryo.uz/2025/08/25/ozbekistonda-barcha-toifadagi-tadbirkorlarga-mehmonxona-qurish-uchun-kreditlar-ajratiladi>
4. Mehmonxonalar uchun yer va mol-mulk solig'i imtiyozlari 2030-yilgacha saqlanadi. Spot.uz, 2026-yil 2-sentabr. URL: <https://www.spot.uz/oz/2026/09/02/hotels-support>
5. Turizm biznesiga yangi imtiyozlar: subsidiya, soliq va transport yengilliklari uzaytiriladi. Kursiv.media, 2026-yil 18-avgust. URL: <https://uz.kursiv.media/uz/2026-08-18/turizm-biznesiga-yangi-imtiyozlar-subsidiya-soliq-va-transport-yengilliklari-uzaytiriladi/>
6. Yutkina T.F. Nalogi i nalogooblojenie. – M., 2002.
7. Laffer A.B. The Laffer Curve: Past, Present, and Future. The Heritage Foundation, 2004.

8. O'zbekiston va Janubiy Koreya mamlakatlarining mehmonxona sanoatida soliq imtiyozlari va subsidiyalar: iqtisodiy samaradorlik tahlili. ResearchGate, 2025. URL: <https://www.researchgate.net/publication/396346450>
9. Turizm sohasidagi tadbirkorlar uchun soliq bo'yicha yengilliklar berildi. Gazeta.uz, 2021-yil 16-sentabr. URL: <https://www.gazeta.uz/oz/2021/09/16/income-tax/>
10. Soliq kodeksiga o'zgartirishlar kiritildi. Norma.uz. URL: https://www.norma.uz/oz/qonunchilikda_yangi/soliq_kodeksiga_uzgartirishlar_kiritildi
11. Prezident turizm islohotlarini tezlashtirish bo'yicha yangi qarorni imzoladi. U nima beradi? Spot.uz, 2023-yil 29-iyul. URL: <https://www.spot.uz/oz/2023/07/29/tourism-development/>
12. Mehmonxona va umumiy ovqatlanish sohasi uchun yangi yengilliklar belgilandi. Yuz.uz, 2026-yil 9-sentabr. URL: <https://yuz.uz/uz/news/mehmonxona-va-umumii-ovqatlanis-soasi-ucun-iangi-engilliklar>
13. 4 oyda O'zbekistonga 4 mln sayyoh keldi. Ularga 1,6 mlrd dollar miqdorda xizmatlar ko'rsatildi. Gazeta.uz, 2026-yil 18-may. URL: <https://www.gazeta.uz/oz/2026/05/18/tourism/>